

Büyük Depresyonun İktisat Teorisine Etkisi

*Prof. Dr. Mark EYSKENS**

Otuzlar buhranı iktisadî düşünce üzerinde yön verici bir etki meydana getirmiştir. Dengeyi yeniden kuracak bir dizi mekanizmanın mevcut olduğuna dair inançlar ikinci dünya savaşından önceki on yıl içinde iyiden iyiye sarsılmıştı. İktisadî olayları gerçeğe uymayan bir bakışla gördüğü için liberal esinlerle kurulmuş Klâsik adı verilen iktisat teorisi J. M. Keynes önderliğinde bir yeni iktisatçı kuşağı tarafından hücum edilmiş ve bu teori yıkılmıştı.

Otuz yıl sonra, günümüzde, Keynesçi doktrinin radikalizmi şüphesiz sulandırılmış bulunmaktadır. Ayrıca, Keynes öncesi ve sonrası makro - iktisat teorileri arasındaki siyahı beyaz tezadı da abartılmış görülmektedir. Bu durum ise otuzların iktisadî inanışlarda meydana getirdiği Kopeknik-vâri alt-üst olma durumunu değiştirmemektedir.

“Büyük Depresyonun” iktisadî düşünce üzerindeki etkisini hassaslıkla ölçmek çok karmaşık bir sorundur. Aşağıda verilen liste dünya iktisadî buhranı ile direkt ya da endirekt olarak etkilenen iktisat teorisi alanlarını kapsamaktadır. Tabiiyle bu liste daha da genişletilebilir.

1. Klâsik makro - iktisat teorisine cepheden hücumun sonucu olarak Keynes ihtilâli.
2. Yeni bir faiz teorisi ve para teorilerinde yenilenmiş görüşler.
3. İktisadî dalgalanmaların yeni açıklaması.
4. Yeni bu iktisat politikası teorisi.
5. İktisadî sistemler eyeni bir yaklaşım;
 - a) Liberalizm ve kapitalizmin eleştirilerle dolu analizi;
 - b) İktisadî müdahalecilik ve plânlama teorilerinin geliştirilmesi.

*) Louvain Katolik Üniversitesi Profesörü.

6. Piyasa bünyelerinin ve mekanizmalarının yeni bir makro analizi; eksik rekabet teorilerinin ortaya çıkması .
7. Makro - iktisadî ilişkilerin tanımı : millî gelir hesapları ve gelir analizi.
8. Ampirik ve istatistik araştırmaların yayılması; ekonometrik tekniklerin artan uygulanmaları.
9. Uluslararası altın standardı teori ve uygulamasından vazgeçilmesi; Keynes'den esinlenmiş ödemeler bilânçosu dengesi analizinin yaygınlaşması.
10. İktisadî refah teorilerinde yeni bir dönem; sosyal refah fonksiyonunun tanımlanmasına ait denemeler.

Yukarıda işaret edilen noktaların tam olarak incelenilmesini bu makalenin çerçevesine sığdırmak imkânsız olacaktır. Bu sebeple dikkatimiz "yeni iktisat" olarak adlandırılan yöne kayacaktır.

1. Keynesci ihtilâl :

J. M. Keynes'in hayatının eseri 1936 da "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adı altında yayımlanmıştır. Yayımlanmasından kısa bir süre sonra ise, kitabın iktisat ilminin başlangıcından beri yazılanların en önemlilerinden biri olduğu genellikle kabul ediliyordu. Aynı yazar 1930' larda "Para Tretesi" adlı kitabı ile bütün iktisatçıların dikkatini çekmiş bulunuyordu. Keynes'in düşünce silsilesi klâsik inanışların¹ temellerinin eleştirilmesi ile başlar.

a) Bu eleştiri ünlü Fransız klâsik yazarı J. B. Say'm (1767 - 1832) "Mahreçler kanununu" reddetmesi sonucunu meydana getiriyordu. Say kanunu her arzın kendi talebini yaratacağını iddia etmektedir. Bu görüş iş bölümü sisteminde, her üretimin diğer mal ve hizmetlerle birlikte bir mesleği gerektirdiği inancı ile başlar. Bu da üretim sonucu meydana gelen gelirin otomatik olarak talebe döneceği vargısını açıklamaktadır. So-

1) Bununla beraber, J. M. Keynes, klâsik görüşlerin (A. Smith, D. Ricardo, J. S. Mill ve izindekiler) ve özellikle Say kanununun ilk eleştircisi değildir. 1909'larda A. Aftalion "Genel Aşırı Üretimin Gerçeği", Revue d'Économie Politique 1909, makalesinde Say kanununun pratik değeri hakkında soru açmıştır. A. B. D. de ise öyle gözükmektedir ki, J. M. Clark, Say kanunundaki mantık sonucu iktisadî sistemdeki dengeye yöneltici mekanizma hakkında özellikle şüpheli bir görüş sahibi bulunuyordu.

nuç, toplam arz ile toplam talep arasında esas itibariyle bir denkleğin* varlığıdır. Bu aynı zamanda tam istihdamı da garantilemektedir.

Bu tipik liberal ve iyimser bir görüştür, aşırı üretim, iktisadî kriz ve depresyonlar düşünülmemektedir. Say'a ve ondan önceki klâsik iktisatçılara göre, toplam arz ile toplam talep arasındaki eşitsizlikler, kısa zamanda piyasa mekanizması (piyasa fiyatlarının dalgalanması gibi...) ile bertaraf edilebilecek sürtüşmelerin belirtileridir. Bunun yanı sıra, aynı düşünce içinde paranın değişim aracı olarak tutulduğu ve bizatihi para olarak tutulmadığı varsayımı da vardır.

Keynes, Say'ın teorisinden ayrılmaktadır, zira onun için para nötr değildir; aktif bir rolü vardır. Üretim faktörleri tarafından kazanılan gelirin tamamının harcanılması gerekmez, bir kısmı da tasarruf edilebilir². Böylece toplam talebin toplam arzdan daha az olma olanağı belirlenmektedir.

Tersine, toplam talep, para ve kredi arzının büyümesi sonucunda toplam arzdan büyük de olabilir.

Keynes, Say'ın kanunu yerine, daha açık olarak ve daha önce R. Malthus tarafından savunulmuş bir fikri yerleştirmekte, toplam talebin toplam arzı belirlediğini ileri sürmektedir. Keynes, toplam taleple, üreticiler tarafından bir dönem öncesi için beklenen talebi ifade etmektedir, aynı taleple üreticiler satış süreçlerini de ayarlamaktadırlar. Say'a göre toplam arz, toplam talep ilişkisi³ fiyat mekanizması tarafından belirlenmekte idi. Keynes'e göre ise toplam arz ile toplam talep arasındaki ilişki toplam arzın millî gelir tarafından belirlenmesi ile olacaktır. Keynes'in düşünce biçiminin başlıca özelliklerinden biri de dengeye yöneltici unsurun fiyattan çok gelir olmasıdır.

b) Keynes, liberal klâsik iktisat için son derece önemli olan Say kanununu bir kenara itmekle kalmamış, *aynı zamanda Say kanununun mantığı varguları olan, istihdam ve faiz tarafından yürütülen fonksiyonu da direkt olarak eleştirmiştir*. Her iki konu da büyük depresyonun şiddetle ortaya çıkardığı problemlerdir. Say kanununun iç mantığı, klâsik ve neo - klâsik iktisatçıları *tam istihdamı* iktisadî sistemin "doğal eğilimi" olarak önermeleri sonucuna getirmiştir. Düşünmüşlerdi ki, emek piyasa-

2) Bu görüş Keynes'in artan gelir karşısında azalan ortalama yoğunluk fonksiyonuna bağlanmalıdır, bu şekilde artan bir tasarruf açığı meydana gelmektedir.

3) Prensip olarak eşitlik.

*) Ç. N. (Denge = Equilibre, Denklik = Balance) karşılığı...

smdaki bir fazlalık, reel ücretlerin düşmesi sonucu istihdam talebini harekete geçirerek normal olarak massedilebilecekti. Böylece işsizler, düşük ücretle çalışmayı reddederek piyasa kurallarına⁴ saygı duymayan emekçiler olacaktı. Bu düşünce biçimine göre işsizler, esas olarak çalışmayı istemeyen emekçiler durumuna gelecektir. Keynes, aynı zamanda çağdaşı Prof. A. C. Pigou⁵'nin de savunduğu bu klâsik mantığın yanlışlığını mikro - ekonomik piyasa mekanizmasının işleme ile sınırlı olduğuna işaretlerle göstermiştir. Bu düşünceye karşı olarak, Keynes, toplam talebin düşük oluşu sonucunda kütle işsizliğinin ortaya çıkabileceğini belirtmiştir. İlk defa olarak, iktisadî denge durumunda bile devamlı bir işsizliğin bulunabileceği ileri sürülmüştür. Bu, toplam talebin toplam arzla eşit olduğu zaman meydana gelmektedir. Sonuç olarak Keynes, iktisadî optimumun, sosyal optimumdan (tam istihdam gibi...) farklı olabileceği çıkarımını yapmıştır.

c) Son olarak Keynes, kendi düşüncesinin iç mantığı ile *klâsik faiz teorisini bir kenara itmeğe mecbur kalmıştır*. Klâsik iktisatçılara göre, faiz haddi yatırımları, tasarruflar seviyesine getiren bir piyasa fiyatı gibi ortaya çıkmaktadır. Keynes ise klâsik mekanizmanın işlemeyeceği bazı güçlüklerle işaret etmiştir. Spekülâtif para talebi (ödünç verilebilir fonlar) ve likidite tercihi, faiz haddinin tam istihdam için gerekli yatırım talebini sağlayacak seviyenin altına düşmesi sonucunu meydana getirebilir. Keynes, teorisinde tasarruf ve yatırımlar faiz haddinden büyük ölçüde kopmuşlardır. Keynes tasarrufları ve yatırımları sırası ile, gelir ve "sermayenin marjinal etkinliğinin" fonksiyonu olarak görmektedir. Tasarruf artık yatırım şartına bağlı değildir. Tasarruflar yatırımlara faiz mekanizması yolu ile değil, fakat millî gelirdeki gelişmeler yolu ile dönem sonunda eşit olmaktadır. Bunun sonucunda ise bilinen tasarruf tezağı doğmaktadır. Tasarruflar eğer talep tarafından çekilmezlerse millî gelir seviyesinin gelişmesini tehdit etmektedir. Eğer tasarruflar yatırımlardan büyükse, toplam arzın daha düşük olan toplam talep seviyesine göre ayarlanacağı deflâsyonist bir gelişme meydana gelecektir. Keynes'in yukarıda belirtilen çıkış noktası, onun klâsik makro - iktisattan ne kadar kopmak istediğini açık olarak belirtmektedir. Keynes üzerinde etkisi olan tek yazar, Keynes öncesi sezışleri ile Thomas Robert Malthus'dür⁶.

4) İktisat ilmi teknolojisinde ifade edildiğinde, bu, işçilerin azalar marjinal ürünlerine karşılık olan bir ücreti reddetmeleri demektir.

5) Pigou, A. C., *İşsizlik Teorisi*, MacMillan, London, 1933.

6) *Nüfus üzerine Denemeler*, 1798.

Genel Teorinin zamanın olayları, özellikle "büyük depresyon" ile etkilenmesi yine de yeterli olarak belirtilmemiş kalmaktadır. Keynes, bu karmakarışık ve dramatik sosyal ve politik olayı, ne Marxistlerin yaptığı gibi ölmekte olan kapitalizmin can çekişmeleri olarak görmüş, ne de basit bir konjonktür dalgası... O büyük depresyonu esas olarak bir makro - iktisadî dengesizlik olarak ifade etmiştir. Bununla beraber, bu dengesizlik iktisadî faaliyetin şiddetle daralmasına doğru bir yeni denklige meyletmektedir.

Keynes teorisinin yapıcı katkısı özellikle makro - iktisadın yeniden gözden geçirilmiş analizinde yatmaktadır. Toplam talep —hiç değilse kapalı bir ekonomide— halk ve kamu olmak üzere yoğaltım malları talebi ile yatırım malları talebinden meydana gelmiştir.

Toplam yoğaltım ve tasarruflar reel millî gelirin fonksiyonudur. Keynes, aynı zamanda, yoğaltım fonksiyonunun marjinal yoğaltım meylini l'den küçük olarak formüle etmektedir. Bu toplam yoğaltım talebindeki artışların, millî gelirdeki artışlardan daha küçük olması demektir. Bu fonksiyonun özellikleri Keynes tarafından, yoğaltıcı davranışlardaki bazı psikolojik *a priorizm* ve basit bütçe incelemelerinden çıkartılmıştır. Eğer marjinal yoğaltım meyli millî gelir artışından küçük ise, gelir ve yoğaltım arasındaki fark gelirle birlikte mutlak miktarlarda artacaktır. Bu açığı nisbî miktarlarda da genişlemesi ise marjinal ve ortalama yoğaltım meyillerinin (toplam yoğaltım ile millî gelir arasındaki fark) değişebilirliğine bağlıdır. Keynes'e göre, marjinal yoğaltım meylinin kendisi de millî gelirin artması ile düşecektir. Ortalama yoğaltım meyli için ise, Keynes, bunun miktarının da gelirin artması ile düşeceğini kabul etmektedir. Sabit bir ortalama yoğaltım meylini bulunması ihtimali Keynes tarafından açıkça kısıtlanmıştır.

Diğer taraftan *yatırımlar* sermayenin marjinal etkinliğinin fonksiyonudur, yâni bir yanda ek yatırımın arttırdığı ürün, diğer taraftan faiz haddinin seviyesi.

Keynesçi sistemin bir diğer önemli fonksiyonu da, bir yanda *faiz haddi*, diğer yanda ise bir dizi *likidite saiklerinin* bulunduğu *likidite tercididir*. Böylece bütün Keynes teorisi şu dört fonksiyona dayanmıştır: (yoğaltım, tasarruf, yatırım ve likidite) bunlara ek olarak bir de millî gelir = yoğaltım + yatırımlar, özdeşliği. Keynes'in analizinden türet-

7) Keynes, reel terimlerle düşünmektedir, kullandığı bütün makro - ekonomik miktarlar fiyatlar genel seviyesi ile düzeltilmiştir.

tiği normatif vargı; talebin, makro - iktisadî dengenin tam istihdam seviyesine getirilmesi biçiminde teşvik edilmesi gereğidir. Eğer talep masetme bakımından yetersiz kalıyorsa, sadece üretim bir çözüm değildir. Keynes'e göre, yatırım meyli, iktisat politikası yolu ile en kolay etkilenebilecek bir değişkendir. Özellikle çarpanın işleyişi ekonomik faaliyetin genişlemesini kolaylaştırmaktadır.

Bu *çarpan etkisi* Keynesçi sistemin esaslı bir kısmını teşkil etmektedir. R. F. Kahn⁸ 1931 de bir "istihdam çarpanı" nın varlığını keşfetmiştir; öyle ki, bir kesimde (söz gelişi kamu kesiminde) vaki olan istihdam artışı toplam istihdamı arttırmak hususunda bir manivela olmaktadır. Keynes, aynı zamanda mekanizmanın, yatırımlar ve milli gelir ilişkilerinde de olabileceğini görmüştür. Eğer yatırım bir X miktarı ile arttırılmışsa, bunun sonucu —arzm elâstikliği gibi bazı koşullar altında— millî gelir $k \cdot X$ miktarında artacaktır ki, burada k çarpan katsayıdır (1 'den büyük). Çarpanın büyüklüğü marjinal yoğaltım meylinin büyüklüğüne bağlıdır. Gelirin yoğaltılan kısmı büyüdükçe, çarpanın millî gelir üzerindeki etkisi daha geniş olacaktır. Bununla beraber bu etki, tasarruflar, ithalât, devlet vergileri ve stoklar gibi bazı "sızıntılar" tarafmdan daraltılmaktadır.

Aktif bir devlet harcama politikasının (başkan Roosevelt'inki gibi) çarpan mekanizmasında kuvvetli taraftar bulacağı açıktır .

Keynesçi teori, bin dokuzyüz otuzlardan beri bitmeyen bir tartışma başlatmıştır. Keynes, başlangıçta, esinlendikleri iktisat teorisi politikasının büyük depresyonu hiç bir şekilde yavaşlatamayacağı inanışındaki yazarlar tarafından hücumu uğradı. Keynes'e eleştiriler A. C. Pigou⁹, F. Knight¹⁰, G. Cassel¹¹ ve diğerleri tarafından yöneltilyordu. Keynes, bu eleştirileri filozofça karşılamıştır. Genel teorisinde ise şöyle yazmıştı : "Klâsik teori olarak adlandıracağım teoriye bağlı olanların, tamamiyle yanlış olduğum düşüncesi ile yeni bir şey söylemediğün düşüncesi arasında dolaşacaklarını bekliyorum."

8) Kahn, R. F., "The relation of home investment to unemployment" *Economic Journal*, june 1931.

9) Pigou, A. c., "Mr. J. M. Keynes, General Theory of Employment, interest and Money" *Economica*, vol. III, 1936.

10) Knight, F., "Unemployment and Mr. Keynes' revolution in Economic Theory" *Canadian Journal of Economics and Political Science*, vol. III, 1937.

11) Cassel, G., "Mr. Keynes "General Theory", *International Labour Review*, vol. 36, 1937.

Diğer taraftan Keynes; J. Viner, J. R. Hicks, (bazı itirazlarla), A. Lerner, A. Hansen, R. Harrod, L. Klein, G. Haberler, D. Dillard, O. Lange, vs... gibi iktisatçıların desteğini hemen elde etmiştir.

İkinci dünya savaşından sonra *Keynes sonrası ve yeni Keynesçilik* gelişmiştir. D. Domar, W. J. Baumol, P. A. Samuelson, R. Harrod N. Kaldor, G. Ackley, K. Kurihara gibi sayısız yazarlar Keynes tarafından yapılan varsayımların sayısını arttırmayı denemişlerdir. Keynesçi teorinin dayandığı varsayımlar ise altıya indirilebilir.

- Değişkenlerin zaman içindeki gelişmesi Keynes tarafından hesaba katılmamıştır. Bu Keynesin çarpan fikrinde kendini belli eder.
- Teorisini kısa dönemde teksif etmiştir. ("Uzun dönemde hepimiz öleceğiz")
- Keynes fizik sermaye mallarının sabit kalacağını farzetmektedir.
- Mal ve faktör Piyasalarının her ikisi de rekabet piyasası olarak alınmıştır.
- Bütün değişkenler reel miktarlarla ifade edilmişlerdir, nominal değerlerin davranışlara etkisi göz önüne alınmamıştır.

Makro-ekonomik mekinazmanın kapalı bir ekonomide meydana gelmesi beklenilmektedir.

Keynes sonrası iktisatçılar daha çok çarpanın çalışmasına önem vermişlerdir (R. Goodwin ve C. P. Kindelbelger gibi). Aynı zamanda *hızlandırmanın* etkisi de (F. Harrod, A. Hansen) tarafından belirtilmiştir. Hızlandırıcı; millî gelirdeki, ya da yatırım mallarındaki bir artışın, yatırım malları talebine etkisini ölçmeyi denemektedir.

Son olarak, yakın geçmişte dikkat daha çok Keynesçi yatırım fonksiyonunun ampirik doğruluğuna yönelmiştir. Sadece mutlak gelir değil, nisbi (J. Duesenberry) ve devamlı (M. Friedman) gelir hipotezleri kurulmuş ve test edilmişlerdir. Uzun ve kısa dönemlerin etkisi de (F. Modigliani, S. Kuznets tarafından) incelenilmiştir.

Keynes'in Genel Teorisi, büyük depresyon olmaksızın asla yayımlanmayacaktı. Yayınlanması hiç şüphesiz ki bu asrın iktisadî düşünce tarihinin en önemli olayıdır. O zamandan bu yana bütün iktisatçılar Keynes-

ci olup ya da olmakta devam etmekle kalmayarak daha iyi iktisatçı olmuşlardır.

2. Değişmiş bir para fonksiyonu ve faiz anlayışı :

K. Wicksell'in "Geldzins und Güterpreise" adlı kitabının İngilizce çevirisinin 1936 da ortaya çıkması tesadüfi değildir. Wicksell İsveç okulunun kurucusu idi ve kitabı ilk olarak 1893 de yayımlanmıştır. Wicksell'in parasal ve tabii rant ayırımı, sadece dengeyi yıkmakla kalmayıp aynı zamanda tasarruflar ile yatırımlar arasındaki eşitliği de yıkarak talep ile üretim arasındaki eşitliği reddetmesine varan fikirleri, bindokuzyüz otuzlarda geniş ölçüde taraftar bulmuştur. Wicksell'in Keynes üzerindeki etkisi büyüktür¹².

Bu fikirde, paranın nötr olmakla kalmayıp, aksine iktisadî sürecin "gerçek boyutlarını" belirleyici etkisi olması ve para yaratan kurumların da özellikle önemli olmaları saklıdır. Bu fikrin liderleri ise G. Myrdal, B. Ohlin, E. Lundberg¹³ ve E. Lindahl¹⁴ ile Stockholm okuludur. Keynes Genel Teorisinde; "faiz haddi, yatırım kaynakları talebi ile, şimdiki yöğaltimden imtina etmeğe hazır olmayı dengeye getiren bir "fiyat" değil, mevcut nakit miktarı ile elde nakit olarak servet tutma arzusunun dengeye getiren bir fiyattır."¹⁵ demektedir.

Bu görüş Keynesi —daha önce de zikredilen— faiz haddinin tasarruf ve yatırım ilişkilerini ayarlamadığı sonucuna getirmiştir. Tasarruflar bir kalıntıdır ve dönem sonunda, millî gelirin ayarlanmasını izliyerek yatırıma eşit olurlar. Faiz haddi ise aksine likidite tercihi ile para arzının (bankalar sisteminin para yaratması ile meydana gelen) karşılaşmasının sonucudur. Keynesin görüşü, şüphesiz ki çok parasal değildir. Daha sonra, 1937 de tasarrufların faiz haddini etkileyeceğini kabul etmiştir.

Bu teoremin önemi —büyük depresyonun ışığı altında— azalan faiz haddinin likidite talebini arttırmamasıdır. Bu sonuncu, yani likidite talebi, yatırım kaynakları talebine rakip olur. Ve bu durumda da sadece toplam talebin teşviki deflasyonist bir daralışa mani olabilir.

12) Keynes'in kendisi S. Gesell'i (1862 - 1930) modern faiz teorisinin öncüsü olarak zikreder.

13) **Studies in the Theory of Economic Expansion**, 1937.

14) **Studies in the Theory of Money and Capital**, 1939.

15) *op. cit.*, s. 167.

Paranın satın alma gücünün açıklanmasında olduğu gibi Keynesin büyük başarısı, (Cambridge okulu tarafından geliştirilen) Miktar Teorisini millî gelir ve istihdam konularını aynı makro-iktisat analizinde birleştirmiş olmasıdır. İşsizlik ve elâstik üretim imkânları mevcut bulunduğu anda, para hacmindeki bir artış, fiyatları yükseltmeden reel talehi ve millî geliri arttıracaktır. Diğer taraftan, (tam istihdam, elâstik olmayan bir üretim ve dar boğazlar) halinde para hacmindeki bir artış sadece enflasyonist etkiler meydana getirecektir.

3. İktisadî dalgalanmaların yenilenmiş açıklaması :

İktisadî depresyon bir çok iktisatçıyı yeniden konjonktür dalgalanmaları olayına eğilmeye zorlanmıştır. Harvard'ın konjonktür barometresi büyük depresyonu önceden tahmin etmeye yetenekli gözükmemiştir.

J. B. Say'ın "Mahreçler Kanununa" olan klâsik inanış, konjonktür dalgalanmalarının reddine sebep olmuştur. Klâsikler, çok çok dış faktörlerin etkisi ile geçici makro-ekonomik dengesizlikleri kabul etmişlerdir (teknolojik değişiklik sebebi ile ortaya çıkan bünyesel dengesizlik).

Keynesçiler ise —geniş anlamda— iktisadî dalgalanmaları; çıkışlar, inişler, tepe ve dönüm noktaları ile iktisadî sistemin içinde görmüşlerdir. Klâsiklere karşı olarak dalgalanmaların iktisat içi açıklanmasını amaç edinmişlerdir. Özellikle efektif talebin davranışı, tasarruf yatırım ilişkileri ve hızlandırıcı etkisi ile ilgilenmişlerdir. Bu son tesir (nihaî yoğun malları talebindeki değişikliğin, yatırım malları talebine etkisi) konjonktür dalgalanmalarındaki dönüm noktalarının açıklanmasında özellikle önemlidir. Çarpan ve hızlandırıcının birbiri üzerine yığılan etkisinin, konjonktürün daralma ve genişleme safhalarından sorumlu olduğu düşünülmüştür.

Ekonomideki bu kümülâtif sürecin analizi daha önce G. Wicksell tarafından belirtilmişti. Zaman değişkeninin incelenilmesi, Keynesten önce de ortaya atılmıştı. Burada İsveç okulunun rolünün altı bir kere daha çizilmelidir. G. Myrdal, B. Ohlin, K. Hammarskjöld ("Konjonktürlerin yayılması") ve E. Lundberg ünlerini, dönem-başı, dönem-sonu etkileri ve dönem analizlerinden elde etmişlerdir. Aynı yolda J. B. Hicks, bekleyişlerdeki elâstiklik fikrini getirmiştir.

Keynesin kendi açıkça tanımlanan bir konjonktür teorisi ortaya çıkarmamıştır fakat çağdaşlarından bir bütün grup Genel Teorideki esas prensipleri kullanarak Keynesçi bir konjonktür teorisi kurmuşlardır; bu-

nunla beraber kendi aralarında önemli farklar göstermektedirler. Bu grubtaki bellibaşlı isimler olarak N. Kaldor, M. Kalecki, J. R. Hicks, R. F. Harrod, P. A. Samuelson, J. Tinbergen, J. W. Angell, ve A. Hansen zikredilebilir. Sonuncu yazar Keynesten önce de iktisadî hareketlere ait önemli makaleler yayımlanmış bulunuyordu. Aynı şekilde, J. Ackerman da iktisadî dalgalanmaları global olarak alması sebebiyle iktisat teorisinde önemli bir yer tutmaktadır. Son olarak dikkatimizi, klâsik ve Keynesçi teorilerin keskin tezağı, uzun ve kısa dönem ayırımını bağdaştırmayı deneyen L. H. Dupriez'e¹⁶ yöneltmeliyiz. Dupriez özellikle L. Walras teorisindeki karşılıklı arabağlılıklar üzerinde durmuştur.

Otuzlarda bir kısım yazarlar (R. F. Harrod ve sonraları C. Cobb, P. Douglas ve diğerleri) uzun dönem perspektifleri ile ilgilenmekte idiler. Bu bilgiler iktisadî büyüme teorileri için biraraya getirilmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra sayısız büyüme modelleri geliştirilmiştir.

4. Yeni bir iktisat politikası teorisi :

Hiç şüphesiz ki en büyük değişiklik büyük depresyonun baskısı ile yeni bir iktisat politikasının, bir çok ülkede uygulanması olmuştur. Bir çok durumda "Deneme ve Yanılma" metodu kullanılmakta idi. Yeni bir iktisat politikası teorisinin kurulması ise daha sonraları olmuştur.

1933 de başkan Roosevelt *New Deal* politikasının bir parçası olarak Millî Sanayi Kanununu çıkarttı.

Belçikada, iktisadî güçlükleri yenmek amacı ile sosyalist devlet adamı H. De Man tarafından "İşgücü Plân" uygulanmaya başlandı.

1930 ve 1940 arasında yaratılan iktisat politikası başlıca Keynes tarafından etkilenmiştir. Bir çok alanda denk bir devlet müdahalesi kesin olarak kabul edilmiştir. İktisat politikası, özellikle tam istihdamı sağlamak ve korumak konularında sosyal politikadan önce gelmeye başladı. Keynesçiler, sadece sosyal sebeplerle değil fakat iktisadî sebeplerle de *kişisel gelirlerin ayarlanması* gereği üzerinde durmuşlardır. Zenginden fakire bir yeniden gelir dağılımı yoğaltım meylini arttırıp, tasarruf meylini azaltarak toplam talebi uyaracaktır. Toplam talebin yükselmesi ise yoğaltım malları ile yatırım malları talebine dayanır.

Kısa dönemde *yoğaltım* etkilemek zordur. Bunun sebebi yoğaltım davranışlarının nisbî istikrarıdır. Bununla beraber, Keynesçi politikada

16) *Des Mouvement Economiques Génereaux*, 1947.

yoğaltım, müterakki vergi tarifeleri, yüksek ücret politikası, âtlı tasarrufları harekete geçirmek, yoğaltım kredilerini teşvik, ve devletin yoğaltım harcamalarını arttırmak (açık bütçe) gibi tedbirlerle uyarılabilir.

Yatırımlar, Keynesçi, politikada baş rolü oynarlar. Böylece tasarruflar talebe kayacaktır. Yapılmadığından ise deflasyonist tehlike başlar. Eğer yatırım toplam talebe eşitse, iktisadî daralma savuşturulmuş olur; fakat iktisadî genişleme daha ortaya çıkmamıştır. Eğer yatırım, dönem-başı tasarruftan küçükse, toplam talep toplam arzdan küçük olur. Denge millî hasıla ve millî gelirin azalması ile yeniden kurulacaktır: bu durumda ise bir iktisadî daralma ortaya çıkacaktır. Eğer aksine yatırımlar, dönem-başı tasarruftan büyükse, toplam talep toplam arzdan büyük olacak ve denge millî hasıla ve millî gelirin artması ile yeniden kurulacaktır ve sonuç olarak bir iktisadî genişleme başlayacaktır. İktisat politikası yatırımların dönem-başı tasarruflardan büyük olmasını hedef almalıdır.

Artan millî gelir karşısında tasarrufların nisbî olarak artması sebebi ile, millî gelir ve böylece refah arttığında yeterli bir yatırım seviyesine ulaşmak daha güç olacaktır. Bu sebeple hükümetler, tasarrufların bir kısmını yatırıma dönüştürmek üzere müdahale etmelidir. Bu genişleme spontane olarak çarpan ve hızlandırmanın çalışması ile de teşvik görecektir.

Yatırımlar bir çok yollarla uyarılabilir. Bunlardan biri, sermaye için kredi teminini kolaylaştırmak üzere, faiz haddi üzerine baskıdır (ucuz para politikası). Bir diğeri vergi muafiyeti sağlamaktır. Bir üçüncüsü de hükümet politikasının güven vermesi ve firmaların üretimlerini geliştirerek, sermayenin marjinal etkinliğini arttırmaktır. Son bir metot da direkt devlet yatırımdır ve Keynesin görüşüne göre son derece önemlidir, zira çarpan mekanizmasını doğrudan işler duruma getirir.

Dış ticarete gelince, Keynesçiler serbest ticaretin şartsız taraftarı değildirdiler ve millî iktisadî işsizlikten koruduğu takdirde, koruyucu tedbirleri sağlık vermektedirler.

Bütçeye gelince, Keynesçiler ortodoks yıllık bütçeye karşıdırlar. Bütçe açıklarına ve devlet harcamalarının para ile finanse edilmesini kabul etmektedirler. Onlara göre, maliye politikası artık tarafsız kalmamalı ve iktisadî ve sosyal politikanın aktif bir aracı olmalıdır. Devletin bu aktif harcama ve gelir politikası "Maliye Politikası" olarak adlandırılmaktadır.

Uluslararası iktisatla ilgili olarak Keynes uluslararası altın standardına karşıdır; çünkü, bu yolla iç genişleme, ödemeler bilançosundaki dengeye feda edilmiş olmaktadır. Esasen altın standardı dengeyi fiyat ve üc-

retlerin esnekliği ve dolayısıyla istihdamın azalması sonucu yeniden kurabilmektedir. Keynesçiler ve bütün anti-deflasyonist politika taraftarları, sosyal saiklerle, azalan istihdamı kabul etmemektedirler. Paralar arasındaki altın bağlantısını hafifletmek ya da ortadan kaldırmak için İkinci Dünya Savaşından önce yapılan çabaların sebebini bu husus teşkil etmiştir.

Keynesçi iktisat politikası teorisi depresyon zamanında gelişmiştir ve şüphesiz ki enflasyonisttir. Bu sebeple, Keynes esinli iktisat politikası, İkinci Dünya Savaşını izleyen dönemde çok dikkatle uygulanmalıdır; zira bu dönemin özelliği enflasyonist eğilimlerdir. Bu dikkat özellikle, gayri safi millî hasıllarının büyük bir kısmını ihraç eden ve iç enflasyonist hareketleri kısıtlamaya büyük çaba sarfetmeleri gereken küçük devletler içindir.

Bugünkü iktisat politikasının esas hedefleri artık salt Keynesçi olarak adlandırılmaz. Özellikle dengeli büyüme fikri önem kazanmıştır. Öyle gözükmektedir ki iktisadî politika yapıcıları "sihirli beşgen" olarak adlandırılan 5 iktisadî ve sosyal hedefi gerçekleştirmeye uğraşmaktadırlar.

- Tam istihdam seviyesinin korunması.
- Millî gelirin adil bir dağılımını ve yeniden dağılımını sağlamak.
- Gayri safi millî hasılda yeterli bir büyüme haddinin korunması.
- Halkın satın alma gücünü ve dış piyasalarda rekabet durumunu garanti etmek için fiyatların nisbi istikrarı.
- Önemli ödemeler bilançosu açıklarının önlenmesi

Buradaki büyük güçlük 1 ve 3'cü hedeflerin çok defa 4 ve 5'ci hedeflere zıt olmasıdır. İlk sayılan hedefler normal olarak enflasyonist eğilimlidir. Son iki hedef ise anti-enflasyonist bir politika gerektirmektedir. İşte Bu noktada modern iktisat politikasının üzüntü verici büyük problemi ile karşı karşıya kalınmaktadır.

5. İktisadî sistemlere yeni yaklaşım. Liberalizm ve Kapitalizmin eleştirisi :

Yeni iktisat politikasının dayandığı iktisadî görüşler, sosyalistlere olduğu kadar anti-sosyalistlere de geleneksel iktisadî liberalizm eleştirile-

rinde dayanak sağlamıştır. Bu özellikle Keynesin kendisi için varittir. Bundan başka fikirleri İkinci Dünya Savaşından önce ve bu savaş sırasında yayılan J. A. Schumpeter¹⁷, W. Beveridge¹⁸, gibi yazarlar ile büyük depresyonun analizinde daha sol kanatta yer alan A. Hansen¹⁹, P. Sweezy, ve E. J. Strachey²⁰'i de saymak gerekir. Bununla beraber dizginsiz kapitalizmin mahkûmiyeti, Batı Avrupada dogmatik Marxizmin yeni bir parlamasına yol açmamıştır. Hatta parlâmanter demokrasi ile devlet müdahaleciliğini²¹ bağdaştırmayı deneyen yeni bir Marxizm başlamıştır (meselâ, Fransada Halk Cephesi hükümetinin -1936/37- başbakanı L. Blum). H. De Man'ın ünlü kitabı "Marxizmin Ötesinde" (1929), sanayi toplumunun sosyolojik değişmelerinden esinlenerek modern bir sosyalist politikayı savunmuştur. Bu kitap çok dikkat çekmiştir. O. Lange ise teorik açıdan ademi merkezîyetçi sosyalizmin olanaklarını göstermeyi edemiştir.

İktisadî liberalizm tartışması, otuzlarda, kendilerine yeni liberaller adını veren bir çok yazardan tepki görmüştür. Bunların en ünlüleri, F. von Hayek²², L. von Mises, L. Robins, W. Eucken, W. Röpke, W. Lippman²³, J. Rueff, L. Baudin ve A. C. Figou²⁴dur. Özellikle önemli olan Freiburg okulu tarafından savunulan düzenli-liberalizmdir. Bu okul taraftarlarınca piyasa mekanizmasına uygun ve yeterli bir rekabet durumunu koruması şartı ile devlet müdahalesinin arzu edilir obnası düşünülmekteydi.

Büyük depresyonun, faşizm, nazizm ve yeni-korporatizm gibi siyasî doktrinlere direkt etkisininide belirtmek, şüphesiz ki faydasız olmayacaktır.

6. Yeni bir mikro - ekonomik analiz : Eksik rekabet ve monopol teorileri :

Mikro-iktisat teorisi de büyük depresyonun fırtınasından kurtulamamıştır. Tam rekabet durumları ve mükemmel piyasa mekanizması, klâsik ve (bazan da neo-klâsik olarak adlandırılan), Cambridge okulu-

17) **Capitalism, Socialism and Democracy.**

18) **The Full Employment in a Free Society, 1944.**

19) **Full Recovery or Stagnation, 1938.**

20) **The Nature of the Capitalistic Crisis, 1935.**

21) Lerner, A. P., **Economics of Control, 1944.**

22) **The Road to Serfdom.**

23) **The Good Society, 1937.**

24) **Socialism versus Capitalism, 1939.**

nun, S. Jevons, Y. Edgeworth ve A. Marshall, ve Lozan okulunun, L. Walras, W. Pareto'su gibi marjinalist iktisatçıların düşünce hipotezi olmuştur.

Eksik rekabet teorileri, firmada marjinal ve ortalama maliyetlerin gerçekteki seyrine dair tartışmalardan başlamıştı; J. H. Clapham ise ünlü "İktisadî Boşluklar" (1922) makalesinde firma teorisinin gerçekten uzak oluşuna değinmiş bulunuyordu. P. Sraffa, 1926 da dikkatini, bir çok firmanın, ölçek ekonomileri sebebi ile azalan marjinal maliyetlerle üretimde bulunmaları olayına çevirmişti. Bu durumda ise, tam rekabet hipotezine sadık kalındığında, kararlı bir mikro-ekonomik denge imkânsızdır. Bundan başka, marjinal ve ortalama hasılat da sabit ise, azalan marjinal maliyetler karşısında ürün genişlemesi sınırsız olur ve dengeye erişilemez. Bu paradoks, otuzlarda, bir çok piyasada firmanın satış olanaklarının sınırlı olduğunun kabulü ile çözülmüştü. Böylece, ortalama ve marjinal hasıla satışların azalan bir fonksiyonu durumuna girer ve marjinal maliyetin azaldığı durumlarda da kararlı bir denge elde edilebilir.

Bu görüş ise, her firmanın, piyasa içinde belirli bir fiyat serbestliği elde edilebildiği, sınırlı bir hareket alanına sahip olmasını gerektirir. Aynı görüş, sanayi dallarında, eksik rekabet ve monopol durumlarının bulunduğu heterojen piyasaların varlığına da yol açar.

Böylece, başlıca, E. Chamberlin²⁵, Bn. J. Robinson²⁶ ve H. von Stackelberg²⁷ sayesinde tamamiyle yeni bir mikro-ekonomik fiyat ve firma teorisi ortaya çıkmıştır.

Bu yazarların fikirlerinin direkt olarak büyük depresyondan etkilenildiğini iddia fazla olur, fakat onlar da zamanın ruhuna sıkıca bağlı idiler. Eksik rekabet, oligopol ve monopol piyasalarının varlığı optimum refaha otomatik olarak erişilmesini engelleyecekti (liberal piyasa ekonomisinde otomatik olarak erişilen). Bu fikirler ve Keynesin bazı görüşleri J. R. Hicks'in "Value and Capital" adlı kitabında toparlanmıştır. 1940 da da R. Triffin, oligopol teorisi ile çeşitli piyasa biçimlerinin ayırdedihne kıstaslara dikkatin çekildiği "Monopolistic Competition and General Equilibrium Theory" adlı kitabını yayınladı.

25) **The Theory of Monopolistic Competition**, 1932.

26) **The Economics of Imperfect Competition**, 1932.

27) **Marktform und Gleichgewicht**.

7. Makro - ekonomik ilişkilerin tanımı : Millî gelir hesapları ve girdi - çıktı analizi :

Büyük depresyon yıllarında makro-ekonomik büyüklükler için değerli istatistik bilgilere ihtiyaç artmıştır. Keynesçi makro-ekonomik görüş ve konjonktür dalgalanmaları millî gelir hesaplarının geliştirilmesine hız vermiştir. Bu alanın öncüleri; C. Clark, S. Kuznets²⁸, J. Meade, J. R. Stone ve T. Barna'dır. Özellikle İkinci Dünya Savaşından beri sanayileşmiş ülkelerde iktisadî programlamaya yardımcı olmak üzere makro-ekonomik muhasebe usulleri kullanılmaktadır. Bunun öncüsü de Amerikan millî gelir hesapları ve girdi-çıkıtı analizi ile W. Leontieftir²⁹. Girdi-çıkıtı analizi ekonominin tümü için girdi faktörleri ile mal ve hizmetleri arasındaki ilişkilerin tanımlanması konusunda bir denemedir. Bu şekilde, L. Walras'ın genel arabağlılık görüşüne somut, ampirik bir örnek getirilmiş olmaktadır.

8. Ekonometrinin başlangıcı ve yayılması :

1930'da J. A. Schumpeter ve I. Fischer'm teşebbüsleri ile kurulan "Ekonometri Cemiyeti" nin belirtilmesi gerekir. Harvard barometresinin üzücü başarısızlığı ve genel teorik dedüktif mantığa olan şüphe, bazı iktisatçıları, iktisadî verilerin genelleştirilmiş değerlendirilmesine yöneltti. Matematğin, diferansiyel hesap, matris cebri dallarının ve yakın geçmişte ise set teorisinin uygulanması, iktisadî olayların objektif ve ilmi açıklanması için garanti olarak görüldü. Bu dönemin en ünlü ekonometrisyeni; 1933 de "Econometrica" dergisini kuran R. Frishdir. J. Tinbergen, T. Koopmans ve C. Tintner'in ünleri ise Savaştan sonra yayılacaktır.

Bununla beraber ekonometri ,ampirik araştırma tekniğinden daha ileridir. İlk ekonometri iktisat teorisine yardımcı olarak kullanılıyordu, fakat şimdi ekonometrinin iktisat ilmini içine aldığı gözükmektedir. Ekonometrisyenler teoriye göre iktisadî olaylar arasındaki ilişkileri nitelendirme için çok kere, model denilen denklem sistemleri kurarlar. Denklemler belirlendikten sonra, parametrelerin ampirik değerleri tespit edilir.

1930'lardan beri ekonometrinin iki önemli öncüsü olan R. Frish ve J. Tinbergen'in 1969 Nobel ödülünü almaları olayı şüphesiz ki tesadüfi değildir.

28) *Studies in Income and Health*, 1933.

29) *The Structure of American Economy*, 1941.

9. Uluslararası altın standardı teori ve uygulamasından vazgeçilmesi :

İki Dünya Savaşı arasındaki dönem uluslararası parasal olaylarda olduğu gibi, bir çok ülke için karışıklık ve karanlıklarla doludur. Uluslararası işbirliği eksikliği ve bazı çok açık hükümet hataları, şüphesiz ki büyük depresyonun başlamasına ve gelişmesinin yayılmasına katkıda bulunmuştur.

1920 ve 1925 arasında klâsik deflasyonist politika reçeteleri ile enflasyonu daraltma çabaları yapılmıştı (R. Poincaré, Fransa) .

İngilterede, o zamanın maliye bakanı W. Churchill Sterlini revalüe etmeğe karar verdi. Bu politika, 1931 ve 1932 de, İngilterenin altın esasını terke zorunlu kalması ve serbest uluslararası ticaret politikasını sona erdirmesi ile tam bir başarısızlıkla sonuçlandı. Bütün bu karışıklık, İngiliz milletler topluluğu için "İmparatorluk tercihleri" olarak Ottawa konferansında ifadesini bulmuştur. Afmanyanın ödemeye mahkûm edildiği savaş tazminatının kısılması gerekmektedir (Dawes ve Young plânları). 1933 de başkan F. D. Roosevelt Dolar için altın standardının kaldırılmasını kararlaştırdı. 1934 de ise Dolar % 41 devalüe edilmişti. "Altın Bloku" ülkelerinin, Fransanın önderliğinde altın esaslı uluslararası para sistemini koruma çabaları da 1936'da başarısızlıkla sonuçlandı. Aynı tarihte, Fransızlar altın standardını terkederek, birbirini izleyen devalüasyonlar dönemine girdiler. Bu gibi olayların, bu konulardaki iktisat teorisine büyük etkisi oldu. Yeni düşünceler altının iç para dolaşımının esası olmasının mahzurlu olması yanında, uluslararası para sisteminin temel direği durumuna gelmesinin de, arzu edilmeyecek sonuçlar doğuracağı şeklinde gelişti.

Keynes ve A. Aftalion'un işareti, fakat R. Nurkse gibi Keynes sonrası iktisatçıların çalışmaları ile, D. Ricardo ve D. Hume'un altın standardı görüşlerinden vazgeçildi. Klâsik otomatizm; değişim hadlerinin, iç fiyat ve ücretlerin esnekliği sayesinde sadece altın noktaları arasında oynayacağı ve böylelikle, ödemeler bilançosu denklisizliklerinin ortaya çıkmayacağını öngörmüştü. İç gelişmenin, dış dengeye feda edilmemesi gerektiğini ileri süren politik sebebin yanı sıra, Keynesçiler ödemeler bilançosu ayarlamalarının, iç fiyat hareketleri ile değil, millî gelir değişimleri ile gerçekleşeceği tezini savundular. Dış ödemeler dengesinin ne ölçüde düzeltilebileceği konusu, yurt içi gelişmeyi uyarayan dış ticaret çarpanı³⁰ ile "sızmtı" rolünü oynayan marjinal ithal meyli³¹ arasındaki ilişkiye bağlıydı.

30) Dış talebin millî gelir değişmelerine etkisi.

31) Millî gelir değişmeleri ile ithal değişmeleri ilişkisi.

Uluslararası para sisteminin kurulması ise bir savaş sonrası problemi değildir. Büyük depresyon sırasında altın standardının, altın değişim standardının ve yeni esnek kur sisteminin taraftarları ve karşındakiler arasındaki tartışmalar çok yoğun olmuştur.

Keynes'in 1944'de Bretton Woods konferansında işlediği ünlü plânındaki fikirleri de yine bu tarihtedir. Keynes plânı Uluslararası Para Fonunun bir uluslararası bankasının fonksiyonlarını görmesi üzerinde durmuştu.

10. İktisadi refah teorilerinde yeni bir dönem :

Son olarak, büyük depresyonun getirdiği iktisat politikasının "yeni refah iktisadi" ni de etkilediği ileri sürülebilir.

Teorik refah iktisadi refahı optimize etmek için gerekli olan koşulları belirlemeyi dener. Sonuçları ise sosyal politika için yol gösterici olacaktır.

Ötuzların başında, refah iktisadına ait görüşlerin hâlâ neo-klâsik yazar A. G. Pigou'nun etkisi altında kaldığı görülmektedir. Pigou, A. Marshall'ın öğrencisi idi ve Marshall'ın ölümünden sonra Cambridge okulunun önderi oldu. Pigou, 1920 de önemli eseri "Refah Ekonomisi" ni yayınlamış bulunuyordu. Daha sonraki baskıları ise 1929 ve 1932 de yayımlanmıştı. Pigou'ya göre —klâsik görüş içinde— refahın artması üretim faktörlerinin daha etkin kullanılmaları ile millî gelirin yeniden dağılımının sonucu idi. Aynı zamanda, önemli bir sosyal ve özel marjinal fayda ayrımı da yapılmış bulunuyordu.

Pigou'nun refah ekonomisi daha sonraları" eski refah ekonomisi" olarak adlandırıldı; zira teori tam rekabetin refahı optimize edeceğine dair klâsik fikre dayanmakta idi. Bunun yanında da —tamamiyle Benthamcı bir gelenekle— faydaların, ölçülemezse bile, hiç değilse kişiler arası karşılaştırılabileceği kabul ediliyordu.

"Yeni refah iktisadi" 1930'larda Pigou'ya tepki olarak ve daha özellikle, 1900 yılları sırasında V. Pareto tarafından geliştirilen görüşleri temel olmak suretiyle ortaya çıktı.

Tarihsel gelişimleri göz önüne alındığında, "yeni refah iktisadi" eski, hatta "eski refah iktisadi" denilenden de daha eskidir.

Paretonun fikirleri ordinal faydaya dayanır. Bu, faydaların kardinal yahut ölçülebilir olarak ele alınmayacağı ve kişiler arası karşılaştırıla-

mayacağı demektir. Ünlü Pareto optimumunda refahın, ancak A'nın faydasının, B'nin faydası pahasına arttırılabildiği durumda maksimum olduğunu ifade edilmektedir. Piyasa ekonomisi, işbölümü yolu ile, bir dizi Pareto optimumlarına erişir (Bağıt eğrisi); kişiler arası tatminin karşılaştırılması sorunu çözülmeyen, bunlar arasından sosyal açıdan bir seçim imkânsızdır.

N. Kaldor³² ve J. R. Hicks³³ bu güçlüğün "karşılama ilkesi" ile giderilebileceğini ifade etmişlerdir. Şöyle ki, yeniden dağılımda durumu kötüye giden B nin bu kaybı karşılanmalıdır, eğer A'nın durumu yine eskisinden daha iyi ise bu refahın artmış olması demektir.

Bununla beraber T. Scitovsky karşılama ilkesinin çelişiklere yol açtığını iddia etmiştir.

Az sayıda bir kısım yazarlar da da Pareto kıstasım sosyalist bir ekonomi örgütüne uygulamayı denemişlerdir. Bu çerçeve içinde kamulaştırılmış sanayilerde ve özellikle 1930'larda rolleri artmış olan kendi hizmetler alanında marjinal maliyet ilkesinin uygulanılmasından nasıl yararlanılacağı ayrıntılarıyla incelenilmiştir. Burada en önemli olan yayım A. P. Lerner'in³⁴ eserinde en üst noktaya çıkan "Kontrol İktisadı"dır.

Son olarak burada A. Bergson'un 1938 de yazılan makalesi³⁵ üzerinde de durulmalıdır. Bergson sosyal örgüte ait kişisel ve kollektif değer yargılarının, sosyal refah fonksiyonunun bir parçası olduğunun teorisini vermektedir. Bu görüş ile iktisat teorisi, büyük depresyonla başlayan, toplumun ideal örgütlenmesine ait görüşleri de hesaba katmaya başlamıştır.

Bundan sonraki dönemlerde ise refah iktisadı; P. A. Samuelson, T. Scitovsky, K. J. Arrow, J. R. Hicks, G. Debreu, T. Koopmans, J. E. Meade, R. Dorfman ve R. Solow tarafından işlenilmeye başlanacaktır. Bu yazarlarla iktisat teorisinin günümüzdeki gelişimine gelmiş bulunuyoruz.

32) "Welfare Propositions in Economics and Interpersonal Comparisons of utility", *Economic Journal*, 1939.

33) "The Foundations of Welfare Economics", *Economic Journal*, 1939

34) "Economic Theory and Socialist Economics", *Review of Economic Studies*, 1934. "Statics and Dynamics in Socialist Economics", *Economic Journal*, 1937. Bunlar, *The Economics of Control: Principles of Welfare Economics*, (MacMillan 1944) de de yayınlandılar. "The General Welfare in relation to problems of taxation and of railway utility rates" *Econometrica*, 1938.

35) "A Reformulation of Certain aspects of Welfare Economics", *Quarterly Journal of Economics*, 1938.

1930'lar gibi, iktisadî düşünce tarihi için bu kadar verimli bir kısa dönem çok az vardır. Olayların baskısı ile ekonomiyi yeni yollara yönelten bütün yazarlar içinde en önemli olan sima şüphesiz ki Keynestir.

Keynes'in İktisat ilmine olan etkisi, A. Einstein'in fiziğe yaptığı etki ile karşılaştırılabilir. Keynes'in başlıca eseri için P. A. Samuelson şöyle yazmıştır: "Kötü yazılmış bir kitap, pek iyi düzenlenmemiş, küstah, aksi huylu, polemikçi, karıştırmalar ve açık noktalarla dolu... Fakat en sonunda sindirildiğinde, analizini açık ve aynı zamanda yeni buluyoruz. Kısaca, bu bir dahinin eseridir."

Bugün 1970 de "Kara Cuma" dan aşağı yukarı 40 yıl sonra batı dünyasının iktisadî durumu son derece değişmiştir. Zamanımızın iktisatçıları deflasyon tedavisi yerine, bitmeyen enflasyon hastalığı ile karşı karşıyadırlar. Bundan başka, Keynesçi reçeteleri, hiç çekinmeden ve özellikle küçük ülkelere kullanamayız.

Bununla beraber büyük depresyonun iktisat ilmine silinmez bir etki yaptığı tartışılmaz.

Çev.: Dr. İlhan ONUE